

tweede VIER-EN-VIJFSTIGSTE HOOFDSTUK
VIER-EN-VEERTIGSTE HOOFDSTUK
GEEN DOORBRAAK

Den 21en Augustus lag gansch Vlaanderen onder het kanongebulder te sidderen. Nooit tijdens den ganschen oorlog, had men zoo iets gehoord.

— Er zal weer wat los komen, zeiden onze soldaten en ook de burgers achter 't front, en nieuwe hoop rees, dat het offensief groote gevolgen hebben zou.

Den 22en stormde de Britsche artillerie uit de loopgraven: met tanks namen ze een hoek van het Iverness-bosch, ten N.-O. van Geluwvelt, twee steunpunten ten Oosten van Sint-Juliens. En 't was alles... en 't kostte zware offers, zoowel aan den aanvaller als aan den verdediger. De Britten werden omzichtiger en zonden hun voorhoeden niet meer op het prijsgegeven gebied. Tot 19 September veranderde de toestand niet noemenswaardig. De Duitschers behielden nog steeds de hoogten van Poelkapelle, Passchendale, Roozebeke, Hoogledde.

Het regenseizoen bleef maar heerschen. Den 20en September namen de Engelsen het geheele Iverness- en Glencorsebosch, dan de Nonnenbosschen, het

Westelijk deel van den Polygoon of de oefeningsplaats der Iepersche ruiterschool en het gehucht Zevékote. 't Was een helsche strijd. Vlammenwerpers, tanks, vliegtuigen met bommen en kokende olie, gansch het monsterachtig moordmateriaal kwam er voor in werking. Aviateurs mittraillleerden de Duitschers in de loopgraven en trechters, in de kantonnementen en op marsch. Men won een strook van 8 km. lengte op 1500 meter diepte, maar kon noch Geluwvelt, noch Becelare, noch Passchendale veroveren, punten die men tot in 1914 had moeten afstaan. Men voerde 3250 gevangenen naar achter, maar wat beteekende zulks voor den vloed, die van 't Russisch front dreigde te komen, waar de Bolsjewisten voor den vrede werkten, terwijl het Russisch leger geheel ontrodderd was.

Den 21en September, met droog weer, na vijftig dagen regen, nieuwe aanvallen, vooral tusschen den weg Ieper en Meenen en dien van Ieperen naar Roeselare. Bijna viel Geluwvelt, maar de

Duitschers handhaafden er zich toch. Wat vooruitgang naar Becelare; verovering van Zonnebeke. Troepen uit Birmingham en Londen baanden zich zelfs een weg tot op 2 km. van Passchendale. De Duitschers deden zeven vergeefsche aanvallen, om hen te verjagen. Onder de overheden te Roeselare openbaarde zich groote zenuwachtigheid, men hield zelfs rekening met de ontruiming der stad. Maar welk een slachting weer. Engeland en Duitschland lagen opnieuw vreeselijk te bloeden in de moerassen van Vlaanderen, in de eens zoo veilige streek, die we hiervoren door den heer Van den Weghe hoorden beschrijven.

Nu verbrandden daar levend arme soldaten, of lagen ze er, de longen door gas vernield, naar adem te snakken in ontzettenden doodstrijd.

De gansche maand September bedroeg het aantal Duitische gevangenen slechts 5300, maar aan weerszijden verzweeg men dat van de doden en gewonden. In de pers schreef men over tactiek, strategie, afmatting, systeem Hindenburg en systeem Haig, over ekonomie en boycot... en intusschen pleegde Europa al maar voort moord en zelfmoord.

4 Oktober... aanvallen op een front van 13 km., met verovering van Polderhoek, Reutel en Broodseinde.

Met die opeenvolgende vorderingen was het Britsche leger van generaal Plumer toch ver vooruit in vergelijking met de linker en rechtervleugels, maar daarvoor kwam het in gevaar van een Duitischen flankaanval uit het Woud van Houthulst.

Dit bosch toch was nog geheel in het bezit der tegenpartij, die er zich hecht verdedigd had. Het voormalig verblijf der Boschkanters stak nu vol geheimzinnigheid. Er waren munitiedepots, materiaalparken, houtzagerijen, werven, kantonnementen; in 't klooster van Houthulst had men een groote apotheek en een lazaret gevestigd, en de dokters logeerden er zeer comfortabel, beschikten over een uitstekende keuken, baden, centrale verwarming, elektrisch licht. En bezweken er arme soldaten... oeh, de afstand tot het graf was niet groot. Door de ramen rustte hun blik immers op de kruisen van 't kerkhof en 't monument reeds bij voorbaat opgericht voor allen, die daar nog ter ruste gingen... Nu en

dan kwamen eskaders vliegtuigen, en eenige stonden knalden bommen in het woud, en flikkerden vuurstralen door de draven. Boomen vielen als met een zucht neer en takken kraakten af, maar de soldaten in hun beton-schuilplaatsen zeiden spottend tot elkaar, dat men niet op die wijze hen uit 't woud van Vlaanderen bannen zou.

Daar in het bosch kon men nu troepen verzamelen, maskeeren en een offensief voorbereiden, en Plumer onverhoeds op de linkerflank vallen. Daarom zouden de geallieerden trachten dit Duitsch nest te nemen. We weten, dat de Franschen op 31 Juli Bixchoote en Kortekeer hadden veroverd, om de Britten bij hun opmarsch te dekken, maar intusschen hadden ze daar slechts geringe vorderingen gemaakt.

Het leger van generaal Anthoine had dus tot taak de uitgangen van het woud te bewaken. Deze troepen kregen nu bevel het bosch aan te grijpen. De operatie begon den 8n Oktober. De Franschen namen eenige hoeven: Island, Lanes, Houchard, Lasalle en drongen door tot 't Papegoed, bij den zoom van het woud. Elk winter, ook in vreedetijd, was het hier zoo slijkerig, dat een wagen tot de assen in de moere zonk; men kan zich dus voorstellen door welk een moeras onze bondgenooten optrokken.

De Duitschers weken wat terug, met achterlating van 400 gevangenen, maar wisten, dat ze aldus tusschen zich en den aanvallers een wildernis lieten, bloot en vlak, zonder andere dekking dan granaattrechters met stinkend water, een strook dan nog, waar ze het van uit het bosch granaten en kogels lieten regenen. De Franschen bleven al gauw haperen. De Engelschen steunden deze beweging door het bosch aan de Oostzijde aan te tasten, maar ze kwamen niet verder dan 't kleine station van Poelkapelle. En zoo won men twee kilometers links en één rechts, maar het Woud van Houthulst bleef als een geduchte veste in de macht van den vijand, tot eens de Belgen, de Vlamingen vooral, dezen er uit zouden werpen.

En van 12 tot 25 Oktober was de worsteling even hopeloos. Men noemde de dan geleverde gevechten 't opknabbelen van het front... nog een term voor een geheel nuttelooze slachting, een naam om

een vloedgolf van kostbaar jong bloed te verbloemen.

Het weer was opnieuw doorslecht geworden. Den 26n Oktober brak een nieuw offensief los. De Franschen stonden tot aan de schouders in het water der Corverbeek, namen draaibank, Papegoed en eenige hoeven; den 27n Hoekske, Merkem, Kippe; den 28n samen met de Belgen, Luigem en Vijfhuizen.

We zijn hier dus weer in het dorp van wijlen baron de Coninck, dien we vroeger reeds schetsten. Merkem was een oude plaats; bij de afbraak van een huis in 1783 vond men er Romeinsche munten met den naam van Alexander Severius. Herinnert de naam merk of mark misschien, aan een mijlpaal van de heirbaan Lammensvliet of Sluis naar Sint-Omaars, en vinden we dien naam terug in het Markje of Martje, de beek, die bij

tijnsch poeët was... En baron de Coninck wilde die glorie van Merkem verewigen. Hosschius moest een standbeeld hebben. De kasteelheer gaf 500 frank, de regeering en de provincie schonken er 2000 en de gemeente evenveel. De Vigne maakte het monument en den 20n Augustus 1844 kon men dit officieel inhuldigen.

't Programma van dien heuglijken dag is ons bewaard gebleven. 's avonds te voren luiden de klokken en ook op den 20n Augustus zelf om 6 uur en 8 uur, terwijl dan nog 't kanon bulderde. De gouverneur zou komen en hij werd plechtig afgehaald aan datzelfde Hoekske, waar men nu zooveel bloed vergoot. Een stoet werd gevormd: de gendarmen en de artillerie openden dien, dan volgde 't muziek met den standaard van Sint-Sebastiaan, daarna zag men de ambte-

Het springen van een zware granaat

Staden ontspringt en hier in de Ieperlee valt, voorbij Langewade, welks kapel wij beschreven hebben, en die nu als betonnen redoute in handen der onzen viel.

Langewade zou een doorwaadbare geul zijn, die in 1828 nutteloos werd door den aanleg van den huidige steenweg. Bloedig streed men nu om het Papegoed, een hoeve, welk 't eenig overblijfsel is der vrouwenabdij van Merkem, in de 16e eeuw vernield. Op deze hoeve werd in 1596 Sibron de Hoossche geboren; nu Hosschius genoemd, daar hij een la-

naren en uitgenoodigde letterkundigen en sloten gendarmen ook den optocht.

Maatschappijen van de omliggende dorpen en van Ieper en Dixmuiden, boogschutters vooral, waren gekomen en 400 dezer kerels stonden aan 't kasteel op een rij gesteld en werden door den gouverneur en den burgemeester geschouwd.

Bij de onthulling van het beeld hield de baron een rede... in 't Fransch natuurlijk en de veldwachters en de gendarmen zullen onder de volksmassa, die daarvan niets verstond wel «silence» ge-

roepen hebben. Nog anderen voerden 't woord en verklaarden, dat Merkem nu was «*entré dans l'histoire*», getreden in de geschiedenis, zonder te kunnen vermoeden, hoe daar rond zijn puin en op Kippe, Lutgem, 't Hoekske en Langewade eens andere historie gemaakt zou worden.

Om 2 uur was er gaaischietsing: mijnheer de Coninck had schoone prijzen geschonken, o.m. 12 zilveren tafelserviezen, 24 zilveren messen, koffielepels, enz. De gouverneur loste het eerschot en ging dan met de voornamen genoodigden naar 't banket op 't kasteel, dat opgeluisterd werd door muziek. Om 3 uur was er prijskamp op 't bollenspel in «*t Oud Welthuis*», met zilveren vorken tot prijs; ook om 3 uur bollenwedstrijd voor vrouwen in «*De Dankbaarheid*» met gouden oorslingers als inzet. In «*De Zwaene*» holden de meisjes beneden de 16 jaar. Om 4 uur toemooi aan 't Martje, met als prijs een ezelbreidel en sporen; om 5 uur mastklimmen. 's Avonds vuurwerk en verlichting.

De avondklokke zou niet luiden en de herbergen mochten den heelen nacht openblijven..., maar de ruwste kerels wisten het, zoo ze iets mispikkelden, dat ze morgen bij den baron ter verantwoording geroepen warden, en ze vreesden hem meer dan een patroelje gendarmen.

Het beeld van Hosschius was dus ingehuldigd. Men las op het voetstuk: «*Aan Silbronijs Hosschius, Latijnsch dichter, geboren te Merkem. M D X C. VI. De Gemeente. M. D. C. C. XXXIV.*». Prudens Van Duyse dichtte een opschrift:

«*Beroemde dichter in wiens toon,
Men 't oude Rome wedervindt.
't Klein Merkem jubelt om uw kroon
En zegt vol trots: hij was mijn kind.
In de eeuw, wier glans nog op ons flonkert
Waarin de geest van Rubens schiep,
Blonk groot uw naam, die niet verdonkert,
Gij wekte Naso's lier, die sliep*».

Een Fransche rede en dit opschrift, wij vreezen, dat weinig Merkennaren, nu Hosschius kenden... Och, het officieele België had zijn plicht gedaan en aan den schijn geofferd, en het volk leute gehad... 't Feest was hoofdzaak, de aanleiding een bijzaak...

Een drama als het huidige van 1914-1918 alleen wellicht kon Vlaanderen eindelijk bewust maken van zijn miskenning en vernedering... en van vreeselijke

episoden ervan was Merkem een tooneel.

Den 28n October 1917 dus streken Franschen en Belgen bij Merkem. En de Engelschen naderden Passchendale, en namen den 30n de eerste huizen van het dorp. Maar welk een gruwel in dit verschrikkelijk niemandsland! Voor 't vervoer van een gewonde waren ministers acht man noodig en nog hadden ze uren werk om enkele kilometers af te leggen. O, dat gekerm en geschrei in het slijk, tusschen de granaatbrechters, van Poelkapelle tot Passchendale, gedurende den langen nacht, als de hemel rood-wit was van het schijnsel der kanonnen en 't gebarsst der granaten. De Britten hebben hier meer volk verloren door het gebrek aan verzorging der gewonden, dan door rechtstreeksche verliezen...

Hindenburg had een order uitgevaardigd: «*Passchendale moet tot elken prijs behouden blijven en hernomen worden, zoo het verloren gaat*». Dagelijks werd de worsteling hardnekkiger. Als ebbe en vloed deinden de troepen heen en weer. De Kanadeezen leverden verschrikkelijke gevechten, namen op 6 November de Mosselmarkt en den Goudberg en eindelijk Passchendale zelf. En zoo waren de hardnekkige Britten dan toch op de trauvels en zagen ze voor zich de vlakte van Roeselare, die reeds sedert October 1914 voor hun blik verborgen was geweest.

Maar thans was de krachtsinspanning ten einde... De vierde winterkampagne begon...

Ieperen was ontlast... De stad viel meer en meer in puin. Er voor was nu de omheining of de tuin uit de middeleeuwen hechter en uitgestrekter geworden. Ja, dacht men dan niet aan dien tuin uit de Middeleeuwen? Op den eersten Zondag van Augustus was het Tuindag te Ieperen, kermis tegelijk en deze duurde acht dagen. Te voren had men de gansche stad gewasschen, «*en*» zegt Cesar Gezelle, «*spijs haar eerbiedwaardigen ouderdom, stond ze weer telkens frisch jeugdig als een jonge meid, die blinkend en blozend verzucht om 't geweld van den opschik en nu glimlacht en rust in de stille verwachting van den heerlijken dag*».

Ieder kreeg volk op bezoek, arm en rijk, geheel de stad had «*overkomstie*».

De markt was 's Zaterdagsl dubbe

voorzien met een ongehoorden overvloed van allerhande waren en levensmiddelen, de winkels zaten vol tot aan hun keel met opgedane koopvaardij; de straten brabbelden en de geheele stad ronkte als een bieënhol; tegen den noon was de markt leeggeplunderd, de winkels stonden uitgevent en elk was naar huis met proviand genoeg voor geheel de week. Nu zou het vrouwgeweld beginnen in uren lang waterspeerzen, wasschen, spoelen, stocen en drogen, en zwieren van de besems tot alles weer still viel. Tegen den avond wandelden door de straten in hun Zondagskleeren de burgers van Ieperen met hun overgekomen familie en de auto's brachten de eene na de andere vreemdelingen aan van Veurne, De Panne, Nieuwpoort en geheel het Westen van de zee kust.

's Anderendaags was 't de groote dag, en de knoop van dien hoogdag was de stoet, de processie van O. L. V. Van Tuine, die al zoovele eeuwen lang, door de wikkkelende straten trok, langs de spits- en trapgevels, met vlaggen en groen getooid.

Het beeld van O. L. Vrouw Van Tuine stond in de prachtige Sint-Maartenskerk, te midden van een tuin of omheining van vlechtwerk, herinnering aan het paalwerk, waarmede men eertijds een stad in staat van verdediging stelde.

En zooals nu de Duitschers Ieperen bestookten, hadden ten jare 1383 de Engelschen het gedaan. 't Was in de dagen, toen de graaf van Vlaanderen, Lodewijk van Male de hulp inriep van den Franschen koning om de vrijheid van het volk te smachten. Philips van Artevelde was verslagen bij Roozebeke, doch Frans Ackerman van Genl, hield den kamp nog vol, en verkreeg de hulp der Engelschen.

Leliaarts voerden den schepter te Ieperen, de poort van Vlaanderen voor het Fransche leger.

De Engelschen en Gentenaren kenden dus al 't belang van het bezit dezer veste en sloegen er 't beleg voor. De Ieperlingen hadden met de afbraak der voorsteden een geduchte versperring gemaakt, boden hardnekkig weerstand en sloegen de bestormingen af. De belegeraars leidden bij de Boesingepoort het water af, dat de stadsgrachten moest bevoorraden, en bij de Meensche poort stelden ze batterijen steenschieters op. Twee maal ver-

braken zij de poort en twintig keer de bareelen, doch telkens wierpen de verdedigers hen terug, bemoedigd door het nieuws, dat Karel VI van Frankrijk met een machtig leger naderde. Den 8n Augustus besloten de Engelschen een laatste poging te wagen. Bitter was de strijd bij de Meensche en Dixmuidensche poort... De Britten leden de nederlaag en trokken af. Ackermann nam bij verrassing Oudenaarde, waar de burgers hem geestdriftig steunden om het juk der Leliaarts te kunnen afwerpen.

Deze veste dekde Gent en Karel VI moest er van afzien zijn krijgstocht voort te zetten.

Frankrijk wilde een wapenstilstand sluiten met Engeland, doch dit eischte, dat Vlaanderen er in begrepen zou worden.

Frankrijk en Lodewijk van Male kwamen daar tegen op. De Vlamingen vielen daarop Noord-Frankrijk binnen en het Fransche volk verwelkomde hen als bondgenooten tegen de tyrannie van hof en adel. De koning begreep het voordeel, dat Engeland hieruit halen kon en omvatte ook Vlaanderen in den wapenstilstand buiten Lodewijk van Male om, (die eenige dagen later van hartzeer stierf). Maar nu kwam 't huis van Bourgondië in Vlaanderen en was het toch uit met de gemeentelijke vrijheid.

Tuindag herinnert ons dus aan een belangrijk feit... De Ieperlingen geloofden, dat Onre Lieve Vrouw hen bijgestaan had... En zij vertelden een mirakel als bewijs. Tijdens het beleg vonden eenige Engelschen nabij de veste een dertienjarig meisje, dat naar de stad gevlucht kwam. De soldaten wilden haar geweld aandoen, maar het kind riep Maria aan en sprong in de gracht. Zij bleef drijvend en kwam behouden op een eilandje, van waar Dries Paeldinck, kapitein van de Boterpoorte, haar in de stad haalde en bij goede, menschlievende burgers bracht. Het volk hoorde 't verhaal. O, in die dagen hield men immers de soldaten aan door hun plundering en vrouwen te beloven. Dit meisje was aan een vreeselijk lot ontsnapt. Haar eer had ze kunnen redden en ook haar leven. Maar volgens de overlevering was dit op wonderlijke wijze geschied. Bovenlandsche macht moest haar geholpen hebben, en

men zag daarin een kenteeken, dat Onze-Lieve Vrouw Ieper beschermde... Ze was als een «tuin» geweest, een omheining, een verdediging; vandaar haar bijnaam. En de legende beweerde, dat er te Ieperen maar vijf man dood bleef, een kieken en drie visschen, terwijl de vijand 25000 man verloor. Men schoot 450 steenen ballen binnen de veste, men kon geen enkel inwoner kwetsen.

Een steen vloog in de Boesingestraat, door drie huizen, in het bedde daar eene vrouwe in lag, doch en heeft haar niet gehinderd; een andere canonsteen is gevlogen, zoo een vrouwe bij 't vier zat met haar kind, tusschen haar en de wiege zonder hinder; op eenen anderen keer, zoo daar volk op de strate was om fruit te koopen, en er is een bal gevlogen dweers door het volk, doch wederom zonder schade; en schoon daar groot perikel van branden was, om de menigte van houten gevels en de gloeiende ballen, die men schoot, en is er geen brand van gekomen ».

En natuurlijk stelde men een proces-sie in, en deze bleef taai in leven.

En in 1914 was de Zaterdag voor Tuin-dag ook die der mobilisatie... « De orgels hadden twee, drie maal hun deuntjes afgespeeld en de peerdemolens enkele ronden gedraaid, maar de orgels zwegen en het zeil werd over den molen gehaa'd, want muziek klonk valsch als in een vloek », schreef Cesar Gezelle in zijn « Dood van Ieper ».

Ja, 't was mobilisatie en rekvisitie en vele voerlieden, die naar de markt waren gekomen, leerden nu de beteekenis van het laatste woord, toen ze de paarden van voor hun wagen zagen spannen.

En 's Zondags, den eigenlijken Tuin-dag, ging niet de gewone processie uit, maar scheen O. L. Vrouwe ten Tuine plots al haar belang van 1383 teruggekregen te hebben, als beschermster tegen den oorlog en kwam men ter bedevaart. In vredestijd was er elken Zaterdag voor haar een bijzondere mis met zang. « Maar », zegt Gezelle, « de Ieperlingen waren echter in 't gedacht, dat de H. Moedermaagd het hun niet kwalijk zou nemen, indien ze van de mis ook thuis bleven; deze was om 8 uur en 't was wat laat in den morgen en dan nog marktdag, elk had zooveel te doen in zijn huis, en zoo ver was 't gekomen, dat er

nog slechts een handvol menschen naar den dienst kwamen. Maar nu was de toeloop zeer groot en niet slechts den Zaterdag, doch gansch de week door, het beeld stond op een pronkaltair, omringd door honderden waskaarsen, en de vlaggen van België en zijn bondgenooten. 's Zondags trokken duizenden met het beeld door de stad, gelijk men in benauwelijke tijden der middeleeuwen deed. Elken avond klepte de klok en voor de nacht begon stroomde Sint-Maartens kerk nog eens vol.

En zoo stond het beeld daar nog, toen de eerste granaten in de kathedraal ontploften en 't volk angstig was gevlucht. Want 't was niet meer de tijd der mirakelen; de machtige kanonnen, het hel-sche moordmateriaal bezat thans de macht, en Ieperen zou sterven en werd onverbiddelijk neergesmaakt, met al zijn schoonheid en ouderdom.

Wie had ooit kunnen vermoeden, dat Ieperen een militaire rol in Europa's geschiedenis zou te vervullen hebben?

Ieperen was een rustig stedeke van ongeveer twintig duizend zielen.

Werklieden woonden er weinig, want te Ieperen was luttel arbeid. De stad werd vooral bevolkt door kleine burgers, midden- en hooge standen, lijk de wereld zegt, al bestaat de hoogheid alleen in geld. Daarom was Ieperen een Franskil-jonsch nest. De voornamen wilden immers de taal niet spreken van hen, die in de kronkelstraatjes bij de vestingmu- ren woonden.

« Een perelmoeren prachtschulp door haar oorspronkelijken bewoner verlaten », zoo teekent Cesar Gezelle Ieperen zeer juist. Immers droeg ze in haar middeneeuwsch vorstinnengewaad niet slechts de aloude edelsteenen van hare pronkgebouwen, hare prachtige kathedraal en het hallegebouw; daarbij had ze nog in bijna elke van hare kronkel-straten verscheidene weidsche heeren-huizen staan « rijkellijshuizen » veel jonger van jaren, dit den tijd der Renaissance of der Fransche Lodewijks, maar toch al eerbiedwaardige getuigen van eermatige weelde en grootheid. Die hotels hadden al boven, tot en met het tweede verdiep, hun heerlijk uitzicht bewaard, maar alonder was 't verburgerlijkt en verwinkeliert: groote breedte toegeladen gaapten uit gothieke boog-

vensters, met glazen vensterschijven, zoo groot, dat men vreezen kon ze elk oogenblik midden te zien doorslaan.

Bij plaatsen zaten er de groene glas-ruitjes nog in hun looden bezet, maar, waar vroeger de edelvrouw haar vingeren liet slapen op 't kante kussen, om hare oogen te laten droomvaren over de stille straat, lagen er nu de aardappelen en de bloemkoolen, patrijzen en gevlide konijntjes, te blekken in gultigen, goedigen spot. Overal aan de vensters hingen borden uit, met den staatszegel: « Quartier meublé à louer » ten bewijze dat er plaats te veel was in de adellijke woon. Zeer hoog moest men niet opklimmen om het spoor terug te vinden

De Belgen ten aanval bij Vijfhuizen (Merkem)

van Iepers jongste bloeitijdvak. Eene kleine halve eeuw voor deze was het stadje nog 't geliefkoosde verblijf van een ganschen zwerm ouden en echten stamedeldom, die het verguldden met den luister van hun blazoën en livrei, de straten lieten leven met het gerots van hun koetsen, de ommeliggende wouden lieten zingen met het lied van hun jachthorens en weergalmen met 't geblaf van hun brakken; edelen, die de zeden verfijsden door de kracht, die van hunnen omgang uitging.

Er was ook een tribunaal. Daar Ieper te midden der bosschen lag, waren er onzeglijk veel wildstroopers, konijnedieven, vechthaans.

Ieper bezat een garnizoen voetvolk en een rijsschool, waar de jonge officieren van alle wapens voor twee jaar kwamen om te leeren paard rijden.

Daardoor werd de Franskillonnerij natuurlijk nog erger. En van zelf was Ieper ook doorkankerend als een oude kaas van de politiek.

Zoo stellen we hier eenige kiekjes door Cesar Gezelle genomen:

Er was natijver tusschen Ieperen en Poperinge... Het eerste achtte zich veel voornamer, edeler van afkomst, hoof-scher van manieren... Het noemde Poperinge boersch, een groot dorp.

En men vertelde daarover grapjes en

spotanekdoten, als deze: « 't Was op 't slagveld van Waterloo. De Engelschen gingen aan 't wijken, maar versche troepen daagden op.

Napoleon speurde door zijn kijker rond en vroeg aan Ney: « Wat komt er daar uit 't Zuiden? » « Hanoveranen, Sire ». « Goed, laat die maar komen! En daar in 't Noorden? » « Troepen van Blücher ». « Ook al niet erg ». « Maar daar in 't Westen ». En Napoleon keek bezorgd... « Dat is de garde civiek van Poperinge, Sire ». « Wat, de garde civiek van Poperinge! » kreet Napoleon verschrikt, nu zijn we verloren! » Ja, dat werd gaarne verteld... Och, 't was trouwens een mode gansch Vlaanderen door.

Welke gemeente had haar spotnaam niet? En waar de Ieperling, die « van zijn neuze kwam maken » ginds aan den Boschkant.

Ieperen gevoelde zich dus als een edelman daar in het Westland.

Maar de Poperingenaars, die Vlaamsch waren in merg en been, hadden misprijzen voor Ieperens gepronk en Fransch gedoe... En gaarne wreven ze de Ieperlingen den spotnaam Iepersche kinderen onder den neus. Men vertelde dat Kkeizer Karel V eens de stad bezocht en de halle begeerde. Men wilde het gebouw, 't symbool der Iepersche vrijheid niet afstaan, doch durfde toch ook geen bot weigerend antwoord geven, en daarom vroegen de magistraten wat bedenkingstijld... Vooral de opperburgemeester peinsde zich moe en mat... Zijn vrouw vroeg, wat hem toch zoo deerde en hij vertelde toen alles.

— Maar, zei de vrouw, moet ge daarvoor uw brein zoo martelen... en zij gaf hem goeden raad.

Den volgenden dag antwoordde de burgemeester: « Majesteit, gaarne geven we u de halle ten geschenke, maar daar wij op dezelfde plaats een nieuwe oprichten willen, verzoek ik u ze naar Brussel te willen meenemen. »

— Die gedachte komt niet uit uw koker, antwoordde de vorst. En de burgemeester moest bekennen dat het voorstel van zijn echtgenoot kwam.

— Gijlieden van Ieperen zijt kinderen, ge loopt aan den leiband uwer vrouw, schampte de keizer.

Maar anderzijds verhaalt men, dat die bijnaam een eere naam was. Toen Gwijde van Dampierre gevangen raakte in de macht van een vijand moest Margaretha, zijn moeder, een zwaren losprijs voor hem vragen en de Ieperlingen brachten zoo'n hooge som bijeen, dat de gravin ontroerd uitriep... « De Ieperlingen zijn mijn kinderen ».

In de halle verbeeldde een muurschildering dit tooneel.

En een derde overlevering beweert, dat al de kinderen der stad eens in stoet naar een verholgen graaf togen, om diens woede te doen stillen.

Met de halle bedoelde men gewoonlijk de Lakenhal, het Nieuwwerck, de schepenzaal, de zaal der XXVII en het stadhuis, een reusachtig blok gebouwen,

In 1200 ving men aan met den bouw van het 70 meter hooge belfort en den oostelijken gevel. In 1285 werd het werk onderbroken en in 1304 weer voortgezet. Het gebouw welks voorgevel 132 meter lengte had, 44 deuren en een rij standbeelden bezat, diende als stapelplaats, verificatiekantoor en markt voor de lakenwevers.

het belfort was de verwulfdde Donkere Poort, die over de binnenplaats leidde,

In den toren hing een beeiaard. Onder naar een Noordelijken uitgang bij de Kathedraal. Aan de Oostzijde bewonderde men het van 1620-1624 gebouwde Nieuwwerck, in Spaanschen Renaissancestijl, zwierig en licht.

Van het Nieuwwerck tot het Belfort bewonderde men op de eerste verdieping de zaal Pauwels, naar den kunstenaar, die hier de muurschilderingen aanbracht. Deze tafereelen herinnerden aan de stedelijke geschiedenis. Een hiervan stelde de pest te Ieperen voor, en heette de Dood van Ieperen, waaraan weer de bekende uitdrukking ontleend werd, die nu een verschrikkelijke waarheid was geworden.

Maar 't gaat niet aan, hier een volledige beschrijving van Ieperen te geven. Sint-Maartens was misschien wel de schoonste Gothische kerk van ons land, en zij bezat veel kunstschaten. In de merkwaardige Vleeschhalle was een museum gevestigd.

En gaarne verwijlden we ook voor de oude kapel van 't Godshuis Van Belle, 't museum Mergelynck. 't Steenen of 't Tempeliershuis in de Rijselstraat, dat in 1897 een brouwerij en nadien het postkantoor was, en aan Lombard, de middeleeuwsche Sint-Pieterskerk, en St-Jacobskerk, het godshuis Sinte-Godelieve, en een macht van oude, schoone gevels...

En dat alles was nu vernield, voor altijd verloren...

Neen, de tuin noch Onze Lieve Vrouwe ten Tuine, die men feitelijk vereerde om een nederlaag der Vlaamsche democraten en een overwinning der Leliaarts hadden nu Ieperen kunnen redden.

Wie zal ooit naar waarheid de drama's van Ieperen kunnen beschrijven? Tot eind November zal 't misschien nog mogelijk zijn. Maar daarna? Bewoners keerden terug, zooals we beschreven

hebben, meenend, dat het « gedaan » was. Toen brak de Lenteslag van 1915 los. En Ieperen was een hel, enger dan in 1914. De Britten boekten niet alle rampen onder de burgerij, die op verschillende plaatsen genesteld was. Hoevelen woonden, onbekend voor de overheid, in kelders, in huizen van anderen, of kwamen 's morgens en gingen 's avonds heen, als ze tenminste gedurende den dag niet door den dood gegrepen werden.

Er was geen ordelijk maatschappelijk leven meer. Menschen stierven, zonder dat de wet er kennis van kreeg. Wilt gij voorbeelden van den toestand?

In een herberg zaten drie mannen. 't Was den avond vóór Paschen. Eensklaps brak een hevig bombardement los. Een granaat sloeg voor het huis neer, ontplofte en sloeg den voorgevel in. De drie mannen lagen dood in bloed en puin. Daarnaast lieten zes burgers het leven. Op bevel van de Britsche autoriteiten moesten de lijken naar het klooster der Zwarte nonnen overgebracht worden. Toen de lijkdiens voor de drie eerste slachtoffers plaats had, was er veel volk in het bedehuis. Gemeenschappelijk lijdten bracht de menschen nader tot elkaar.

Tijdens de uitvaart begonnen de kanonnen der Duitschers weer te bulderen en granaten pletten rond de kerk.

De menigte liep huilend en tierend naar buiten en werd daar gegrepen door het verschrikkelijk bombardement. In enkele oogenblikken lagen er bij de honderd doden en gewonden te midden en onder steenbrokken, balken, glas, pannen. Bloed overal... uiteengerukte lichamen, verpletterde ledematen, kortom een verschrikkelijk moortoneel.

De familielieden der drie te begraven burgers waren in de kerk gebleven, en toen het kalm was volgden zij den doodenwagen, naar de begraafplaats. Op de markt werd de lijkstoet weer door een bombardement verrast. Granaten scheurden den grond open, sloegen stukken van de halle, stichtten brand, verspreidden gas... Ieder vluchtte... De paarden van den lijkswagen sloegen wild op hol, tot ze zelf neerstortten...

— Wij weten niet, wat er van de doden geworden is... wij weten niet waar vader begraven is, zelfs niet of hij nog

begraven werd, zoo zei ons de dochter van een der slachtoffers.

En hoeveel dergelijke onderzoeken zouden noodig zijn, om een verhaal van Ieperens oorlogswee samen te stellen!

't Was in April 1915 ook, dat men inwoners op de Grootte Markt zag vallen onder granaten en zoo deerlijk verminkt worden, dat hersenen en ingewanden aan de gevels hingen.

Ongeveer acht honderd burgers zijn te Ieperen om 't leven gekomen, er waren vluchtelingen van elders onder.

Ieperen bleef als een aangrijpende ruïne te midden van een geheel dood land, waar elk spoor van dorpen uitgewischt werd, waar slechts enkele stronken als doode stokken, aan bosschen en kasteelparken herinnerden, waar geen hoeve, geen hut meer recht stond, waar men later alleen kruiskens op duizenden graven zien zou.

Wat al schoone plekjes gingen daar ten onder. En hoe veel herinneringen wekten al die namen uit de legerberichten.

Voormezele, om er een te noemen uit de talrijke. 't Dorpje met z'n dertien honderd zielen lag daar zoo rustig, bijna onder de muren van Ieperen. Op 't kerkplein zag men de ruïne van een poort, die eens bij de groote hoeve, wellicht een kasteel, behoorde. Maar Cyriel De Coninck bewoonde nu een nieuwe hofstede bij den vroegeren wal en de menschen leefden met hun dorpsgenooten rustig en tevreden onder den nederigen toren.

Den derden Maandag van Juni echter geleek Voormezele een woelige stad. Dan ging er de processie van 't Heilig Bloed uit en was het natuurlijk ook kermis — een echte, goedige, gulle, ouderwetsche, Vlaamsche kermis, waarheen gansch Ieperen stroomde. Men at er « Fransche broodjes met hesp » of wafels aan de « Kruisstrate », daar waar ongeveer de brouwerij van Prosper Barlier stond, waarvoor honderden thans het leven lieten, want de strijd was er zoo geweldig, dat een communiqué van het nederig gebouwtje melding maakte. En ten Zuiden van Voormezele liggen St-Eloi en de Grootte Vierstraat, bloedige namen ook.

De uitspanningsoorden der Ieperlin-

gen, ze waren nu allen opnieuw tot de bloedigste slagvelden geworden.

De gedachten van honderden bannelingen vlogen naar Kemmel... Wie reisde er niet eens heen... Aan de Polka stanten ze uit. 't Was al van dansen daar op de uithangborden: de groote en kleine Polka, de Mazurka, de groote en kleine Wals. Zulks hoorde bij de luidruchtige, uitgelaten troepjes bezoekers, die hier 's Zondags van de woelige fabriekssteden Rijsel, Roubaix, Armenières en Hazebroek kwamen.

Maar op gewone dagen was het stil en alleen de wind suiste door het hoog geboomte van Bruneels kasteel, dat met de kleine kerk de eenige huizen als dorp Kemmel aan den voet van den mooien berg lag. In 't park van het slot had men een doolhof gemaakt; voor vijf cent kon je er in dwalen. Maar wij hielden meer van den doolhof door de natuur op den Kemmel, Scherpen, Rooden, Zwartten berg aangelegd tot den Catsberg toe, waar de Trappisten u dan als ge moe en mat waart, hartelijk verwelkomden.

En ginds achter het Deutsche front was de aanblik nu ook treurig...

Een symbool van dit droevig lot was wel het weghalen der klokken... Wij schreven destijds daarover:

Ik denk aan de klokken van Vlaanderen, aan die van Brugge...

We hebben gestaan op Mechelens Rombouts-toren, bij Salvator, Rumoldus, Carolus, Maria, Lubertus, Magdalena, als Jef Denijn zoo fijn zijn klavier bespeelde. We denken aan den beiaard te Aalst, die naar de overlevering de eerste was, want Coecke, de uitvinder van 't klokkenspel, woonde in de XIe eeuw in de kleine stad.

Maar hoeveel buiten hun gewest onbekende dorpen van Vlaanderen ook bezitten een schat van klokken. We herinneren ons nog levendig onze verrassing, toen we eens den toren van 't kleine Lissewege bezochten en plotseling bij zes groote, oude klokken stonden. Op het stadhuis van 't vervallen Damme bij Brugge troffen we de oudste klok van Vlaanderen aan.

« TRES FRATRES ME

FECUNT HARLEBEKAE,

ANNO DEO MCCCXCVIII. »

Zoo lazen we op 't brons en van 1498 af dan klinkt dit uit 't rijzig torentje in de oude, nu doode stede van Jacob van Maerlant.

Maar waar zouden we eindigen, als we van Vlaanderens klokken vertellen?

Falkenhausens brutale publikatie (1) treft ons volk tot diep in de ziel, want de klok is met 't Vlaamsche volk één. Klokken zijn in Vlaanderen geliefd, meer dan in andere landen. In den vreemde vonden we wel eens een klaagartikeltje over het veelvuldig luiden der klokken, vooral 's morgens, waardoor de burgers in hunnen slaap werden gestoord, maar nooit troffen we een dergelijke klacht in een krant uit Vlaanderen. Meermalen hoorden we eenvoudige dorpingen spreken over 't klokkengelui, waarnaar ze op stille zomeravonden zaten te luisteren. En ze wisten zeer wel, welke koster uit den omtrek goed en welke onhandig met 't klokzeel omgingen. 't Luiden der klokken was een kunst.

— Zie, zei me een Vlaming in het vluchtoord van Uden, achter deze barak is mijn observatiepost. Daar sta ik 's avonds soms een uur en langer naar 't kanon uit ons land te luisteren en dan zie ik Vlaanderen voor me en hoor ik het vroolijk bim-bom-bam onzer klokken.

Ja, dadelijk haalde hij er zijn klokken bij en ik voelde en begreep dat, want het was zoo natuurlijk.

Toen de toren van Lampernisse instortte door het oorlogsgeweld, namen de dorpingen stukken van de klok naar hun vluchtoord mee, trouw en teer als een relikwie.

Hoe dikwijls komen de klokken in de volkstaal voor.

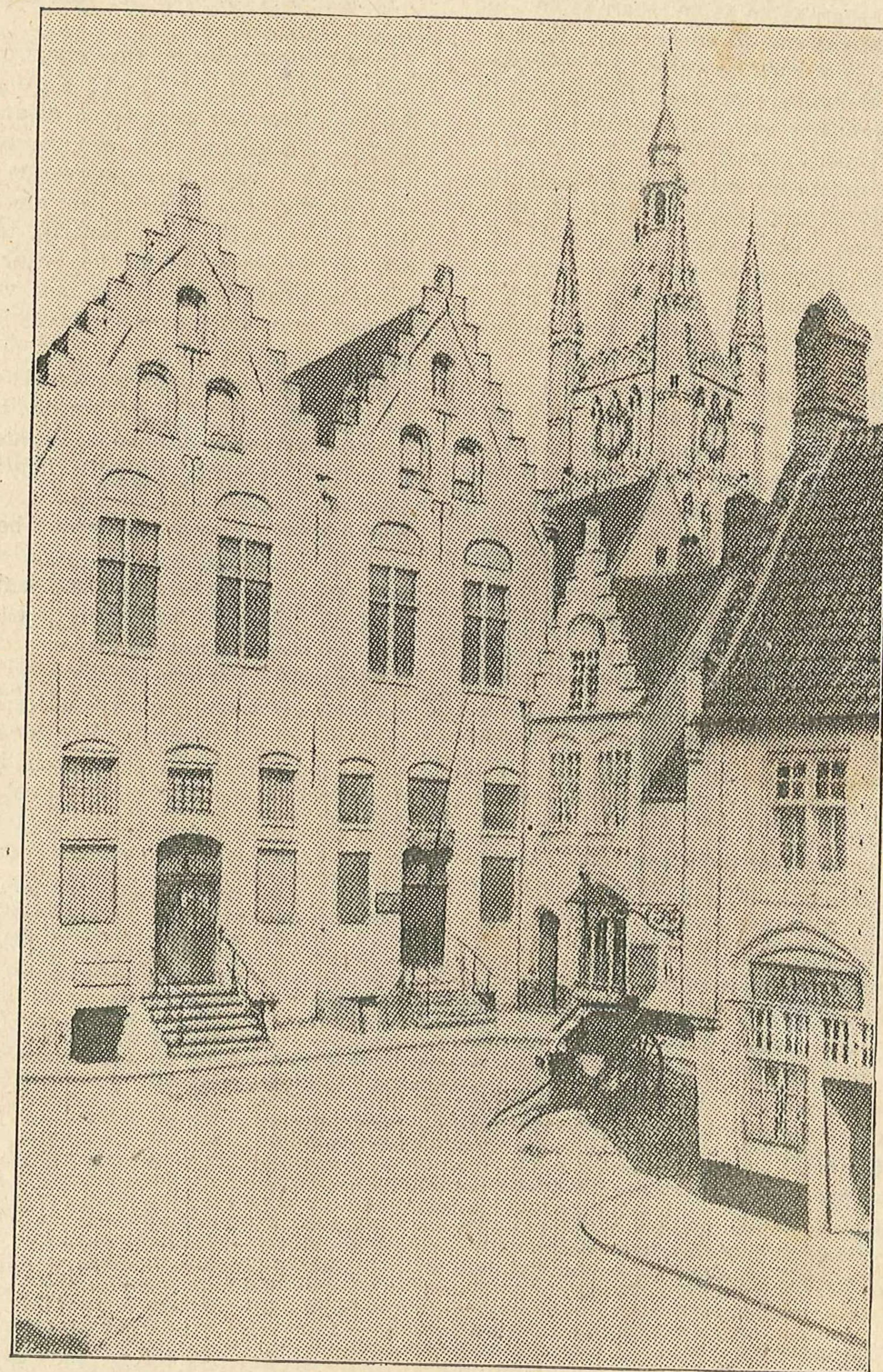
« Ne mensch zou daar z'n endeklokken van halen », zegt een West-Vlaamsche vrouw als men haar 't leven moeilijk maakt. En de endeklokke is de klok, die bij 't einde luidt en het gansche dorp verkondigt, dat een ziele verscheiden is.

— Zeere naar huis, jongens, de papotsklokke luidt, waarschuwt men de slenterende knapen, die te laat aan het noenmaal zullen komen.

(1) Over de opeiseling der klokken.

Dat slaat op de « noeneklokke », die in veel dorpen nog bij 't middaguur klept. 't Zijn de klokken, die op Goeden Vrijdag zwijgen, welke dan naar Rome

gaan om de paascheieren voor de kinderen te halen, en op de Stillen Zaterdag staat 't jonge volkje aan den voet van den toren naar de bronzen stem te luist-

Klein-Muzeumplein met den Halletoren in het verschiep te Ieperen

Afl. 55 Uitgever J. HOSTE, St-Pieterstraat, 30, Brussel Afl. 55
 « Het Bloedig IJzerland » Prijs: 30 centiemmen

VERBODEN NADruk

WEKELIJSCH E AFLEVERING

6 Februari 1921.

teren... Want na den dag van rouwe luiden de klokken weer daags voor Paschen, en bij den eersten toon snellen de knapen en meisjes naar huis, om de eieren te zoeken.

De klokken luiden de kermis in... of den ommeegang en de beevaart. Ze kondigen 's avonds te voren den Hoogdag van Kerstmis, Paschen, Pinksteren of Allenheiligen aan; ze scheiden 't oude van 't nieuwe jaar.

En nu neemt het machtige land, dat België in zijn oorlog sleurde, de klokken weg... Och, waarom ook niet! Wij kunnen alles verwachten van hem, die op 4 Augustus 1914 onzen bodem schond en zijn weg gansch België door teekende met vuur, puin, tranen en bloed.

Hij heeft het koper weggehaald en de machienen... de matrassen, het linnen en wat al niet... Maar het diepst treft ons, na het verlies van menschenlevens en het verminken van ons volk door den oorlog, de deportatie, de gevangenschap, wel het wegvoeren der klokken, want daarmee **vertrappelt** Duitschland al onze innigste gevoelens, de gansche poëzie, de diepst ingewortelde tradities onder den voet, ja schendt het zelfs de dooden nog, die in Vlaanderens grond ter ruste gingen onder den weezang van hun klok en nog telken jare door die klok in de herinnering der levenden opgeroepen werden.

In Vlaanderen werden veel klokken weggevoerd. In 't gouvernementgebied heeft men de verordening niet uitgevoerd.

Vlaanderen lag nu geheel ontvolkt... Te Ter Hand, waar de voerlui zoo gaarne eens poosden, 't gehucht op de kruiswegen naar Becelare en Geluwe, met de ouderwetsche herberg of afspanning, lag nu een Duitsch kerkhof, en de bezetter had er een groot monument in beton opgericht... dat hij als observatiepost gebruikte. Binnen waren er twee portalen en buiten voerde een trap naar het terras, vanwaar men de gansche vlakke overzag.

De bewoners van Ter Hand waren reeds in 1914 gevlucht, maar op den Molenhoek bleven velen tot nu in 1917. Daar was de oude landbouwer Henri Vanneste gestorven. De lijkstoet volgde de baar naar Geluwe. Drie maal moest men onderwege voor de gramaten in de

grachten schuilen. Ook tijdens den uitvaartdienst werd er gebombardeed... en nog twee uur duurde het, eer men den overledene ten grave had gebracht, tusschen de stormvlagen in.

Ja, taai was ook hier het volk evenals in het IJzerland zelf...

In 1917 verdreven de Duitschers eveneens de bewoners van Dadizeele en Ledegem... Hier zag men alleen dwangarbeiders. Ledegem was een voornaam knooppunt van frontspoorwegen en men dwong er evenals te Becelare burgers van Wevelgem en Kortrijk te laden en te lossen, onder het vuur der eigen bondgenooten, zoodat men voortdurend beschutting zoeken moest in de schuilplaatsen...

Verder en verder dus strekte de dood zijn klauwen over Vlaanderen uit. En in de eerst bewoonde dorpen als Wevelgem, Gullegem, Moorsele e.a. was het leven zwaar.

Het klooster van Moorsele bevatte steeds veel gewonden, en in de nabijheid lag dus ook een militair kerkhof, waar de bruinzwarte kruisjes zich lijnden in triestige regelmaat.

Moorsele... Het was het spookdorp van eenige jaren terug... waarheen toen honderden om 't geheimzinnige kwamen. Daar hing de herinnering van Mietje Cornellie. Eigenlijk heette deze door haar huwelijk mevrouw de Backere, de Cornellie en ze bewoonde het kasteel in het prachtig park, te Moorsele. Haar man stierf vrij jong. Het volk noemde haar achter den rug nooit anders dan Mietje Cornellie. Eerst was ze zeer godvruchtig. Ze stichtte de kapel van de Kleppe, aan den weg Roeselare-Meenen, waar tot in 1914 de arme pastor Dele Cluse dagelijks de mis opdroeg. Wij zeggen: de arme De le Cluse.

Eigenlijk was hij een genie op gebied van muziek en de kleuren... een mystieker daarbij. Maar wie heeft hem in Vlaanderen gekend? Eenige vooruitstaande mannen als Hugo Verriest, die hem in zijn « Twintig Vlaamsche Koppen » gedenkt, de schilder Emmanuel Viérin van Kortrijk en weinige anderen... Hij woonde dan aan de Kleppe, tusschen Ledegem en Dadizeele, bedienende de kapel, en was verheugd, als eenige buitenlieden 's Zondags zijn mis bijwoonden, in plaats van naar de parochiekerk te

gaan. Och, de goede lieden deden er hem een plezier mee... En hij was een groot geleerde! Maar neen, Vlaanderen heeft hem niet gekend... En toen kwamen de Duitschers, bemerkten een lichtje in de pastorie, namen De le Cluse mee, sloegen en martelden hem, en 't laatst zag men den gebroken man, gebonden aan een kar, bebloed, afgemat, strompelend, soms vallend, juist als Christus, toen men den Heiland naar Golgotha voerde. En De le Cluse kloeg niet...

Men vernam later, dat hij te Kortrijk belandde en daar in een gesticht stierf.

De kapel stond als een ruïne op den kruisweg...

Maar we spraken over de kasteelvrouwe van Moorsele. Zij had bijzondere vereering voor Hendrik Conscience, die toen te Kortrijk gevestigd was als arrondissementskommissaris. Hij woonde op een klein landgoed en de eigenaar wilde om een voordeelige onteigening ten behoeve der spoorlijn, hem dwingen dit te verlaten. Al was Conscience daartoe niet verplicht, toch ging hij heen, daar hij alle twist wilde vermijden. De bevolking was hierover verontwaardigd, en men hing schimpsschriften op de woning van den eigenaar.

Verskillende personen boden Conscience een ander huis aan, en zoo deed ook mevrouw de Backere van Moorsele. De schrijver koos het hare, een ouderwetsche, rijk gestoffeerde woning in de Lieve Vrouwenstraat. En de kasteelvrouwe beschouwde het als een groote eer, toen Conscience haar eens een bezoek bracht.

Maar Mietje Cornellie werd trotsch. Ze kreeg geschillen met sommige dorpingen wier gronden ze begeerde. Steeds toch wenschte ze haar bezit uit te breiden, want, ze had het zich in 't hoofd gezet, dat ze van Moorsele naar Roeselare moest kunnen rijden, zonder van haar eigendom te gaan... En plots sloeg ze ook in haar overtuiging om, en werd wereldsch. Vermaak begeerde ze, en Moorsele's kasteel moest een schitterend punt worden in Vlaanderen. De slotvrouw gaf de prachtigste feesten en

van heinde en verre kwamen allerlei voornamen lieden er heen, en ook alle slag van leegloopers, die de kunst verstonden om met een leegen bundel toch vroolijk en in overvloed door de wereld te wandelen. Moorsele kreeg een geduchte aantrekkingskracht.

Kunstenaars uit de groote steden gaven concerten op het kasteel; of dan vierde men feesten in het park, dat 's avonds in een zee van licht straalde... En men hoorde 't geklank van muziek. Er werd gedanst.

Mietje Cornellie had een lang leven en wilde er al van genieten wat zij kon, maar eindelijk moest ook zij er van scheiden... Rond haar erfenis werd veel gesproken. En nu begint ook het geheimzinnige... Men vertelde, dat legaten van haar man, brooduitdeelingen aan de armen gelastend, in 't gedrang waren gekomen door den ommekeer van godsvrucht tot 't wereldsche... En nu verhaalde men, dat de ziel van Mietje geen rust vinden kon, omdat de armen bena-deeld waren, en die ziel elken nacht klagend en zuchtend rond het kasteel zweefde.

En men hoorde dat geluid en met honderden kwam men luisteren, zelfs van uit Wevelgem, Bissegem en elders. Het schijnt, dat het water in een afleidingsbuis bij zekere windrichting dat mysterieus genucht verwekte. Maar voor het volk was het de rusteloze ziel der slotvrouw. En men verbond die legende met tal van andere en zoo was Moorsele het spookdorp. Doch nu was 't oorlog, en 's avonds zag men den hemel rood van vlammen, en hoorde men niet alleen kanonnen, doch ook machine-geweren en soms woest geschreeuw als van vechtende, wilde benden. En sterker dan om de legende van Mietje Cornellie beefde men nu op de hoeven en in de huizekens.

Ja, Vlaanderen was een land vol verschrikking geworden en 't bleef maar duren. En toch, als men niet verwijderd werd door dwang, hechtte men zich aan zijn eigen hoekje, zijn eigen haard, en tartte men al de ellende van 't frontgebied, liever dan in den vreemde te dompelen.

HET BLOEDIG IJZERLAND

DOOR
A. HANS

EEN GEZICHT OP DE VOORMALIGE KADEN TE NIJWEPPOORT

MET DOORSNIFFEN VAN PRIJKELOORDAAN IS HET „RHEINLAND“

Uitgever J. HOSTE, 30, St-Pieterstraat, Brussel